

Legende i predaje Varaždinske županije

Češnjaj, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:586588>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA „DR. MIJO MIRKOVIĆ“
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
KULTURA I TURIZAM

Antonija Češnjaj

LEGENDE I PREDAJE VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

(Diplomski rad)

Pula, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET EKONOMIJE I TURIZMA „DR. MIJO MIRKOVIĆ“
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
KULTURA I TURIZAM

LEGENDE I PREDAJE VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

(Diplomski rad)

JMBAG: 0303064610, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest; Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest; Folkloristika

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Antonija Češnjaj, kandidatkinja za magistru Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 25. rujna 2023.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Antonija Češnjaj, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Legende i predaje Varaždinske županije“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 25. rujna 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Legende i predaje kao nematerijalna kulturna baština	2
2.1. Nematerijalna kulturna baština.....	2
2.2. Legende.....	4
2.3. Predaje.....	6
3. Legende i predaje Varaždinske županije	9
3.1. Legende.....	9
3.1.1. Kako je kralj Emerik zarobio brata hercega Andriju.....	10
3.1.2. Ludbreška legenda o Predragocjenoj Krvi Isusovoj	10
3.1.3. Kako se topličko vrelo preselilo u Koščevec i vratilo natrag.....	12
3.1.4. Golubica obranila crkvu od požara.....	13
3.1.5. Zvona crkve Sv. Vida spasila su Varaždince od katastrofe	15
3.1.6. Sveti Rok spasio Varaždince od kuge	16
3.1.7. Šljivari	17
3.1.8. Sv. Fabijan i Sebastijan spasili od kuge	18
3.1.9. Legenda o ražnju	19
3.1.10. Susret oči u oči s vukom.....	19
3.1.11. Pokojna žena hoda po vodi.....	20
3.2. Predaje	21
3.2.1. Povijesne predaje.....	21
3.2.1.1. Kako je Varaždin postao slobodan kraljevski grad	21
3.2.1.2. Crna kraljica s Malog Kalnika.....	23
3.2.1.3. Vukovi krivi za požar Varaždina.....	24
3.2.1.4. Krmača kriva za požar Varaždina.....	25
3.2.1.5. Medvjedi brlog u crkvi	26
3.2.1.6. Vrag u samostanu	27
3.2.1.7. Izrada spomenika Vatroslavu Jagiću	28
3.2.2. Etiološke predaje	29
3.2.2.1. Trakošćanski zmaj	29

3.2.2.2.	Cerje Tužno i Cerje Nebojse.....	31
3.2.2.3.	Kako je Ludbreg dobio ime.....	31
3.2.2.4.	Predaja o potkovi.....	32
3.2.3.	Mitske ili demonološke predaje.....	33
3.2.3.1.	Predaja o vilama	33
3.2.3.2.	Joža na raskrižju u noći stao u zdjelu <i>copernica</i>	34
3.2.3.3.	Žaba krastača ocoprala djevojku	35
3.2.3.4.	<i>Copernica</i> ocoprala bunar.....	36
3.2.3.5.	<i>Copernica</i> spasila praščiće od pobjesnjele krmače	38
4.	Valorizacija legendi i predaja.....	39
4.1.	Potreba očuvanja i zaštite legendi i predaja.....	39
4.2.	Primjeri valorizacije legendi i predaja.....	41
5.	Zaključak.....	45
	Popis literature.....	46
	Sažetak.....	49
	Summary.....	50

1. Uvod

Tema su ovog diplomskog rada legende i predaje s područja Varaždinske županije. One su vrlo važan i neizostavan dio nematerijalne kulturne baštine te županije, ali i cijele Republike Hrvatske.

Rad je podijeljen u pet glavnih poglavlja koja se sastoje od više potpoglavlja. Nakon uvodnog dijela, u drugom poglavlju objašnjeni su ključni pojmovi – legende i predaje, i to s aspekta nematerijalne kulturne baštine. U trećem se poglavlju iznose relevantne legende i predaje koje se tiču gradova, općina ili naselja u Varaždinskoj županiji. Predaje su podijeljene na povijesne, etiološke i mitske ili demonološke. U četvrtom poglavlju analizira se valorizacija legendi i predaja. Govori se o važnosti njihova očuvanja i zaštite te se iznose primjeri valorizacije legendi i predaja s područja Varaždinske županije. Na kraju slijede zaključna razmatranja, a zatim popis literature i slika te sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

U izradi ovoga diplomskog rada korištena je relevantna stručna literatura, knjige i internetski izvori. Također su uzete izjave kazivača iz obitelji i rodbine, koji iznose vlastite legende i predaje koje su njima ispričavali njihovi poznanici ili članovi obitelji, rodbine i drugi mještani. Kazivači koji su željeli ostati anonimni, zvučno su snimani mobilnim uređajem, a njihova kazivanja zapisana su u ovom diplomskom radu.

Budući da je razlika između legendi i predaja neznatna, u dostupnoj literaturi ta se dva pojma vrlo često nehotice miješaju pa se katkad nešto što je predaja svrstava u legendu. U ovom diplomskom radu takve su priče svrstane u predaje te su dalje podijeljene prema najčešćoj klasifikaciji: u povijesne, etiološke i mitske ili demonološke predaje.

2. Legende i predaje kao nematerijalna kulturna baština

Nematerijalno kulturno nasljeđe obuhvaća usmenu i pisanu tradiciju, odnosno narodne priče kao nematerijalno kulturno dobro koje se prenosi s generacije na generaciju i tako stvara relevantno i prepoznatljivo obilježje važno za identitet neke zajednice ili skupine. Usmena tradicija odnosi se na priče koje govore o tradiciji, povijesti, vjerovanjima i stavovima skupine ili zajednice, a obuhvaća bajke, basne, novele, anegdote, šale, legende i predaje (Dragić, 2008.: 249.). Naziv „usmena tradicija“ najbolje pokazuje prvotni način njihova nastajanja, prenošenja, širenja i postojanja zaslugom kazivača i primatelja u usmeno-komunikacijskim procesima.

Priče postoje i u pisanom obliku, u raznim zbirkama pripovijedaka, u slikovnicama, popularnim i obrađenim izdanjima. „Međusobnu duboku prepletenost i prožetost usmene i pisane književnosti ne treba promatrati kao suprotstavljene strane ili kao utjecaj jedne na drugu, već kao proces, kao međusobni suodnos koji traje i mijenja se: priče su mogle poteći iz usmene tradicije, prepričavati se neko vrijeme i u svojoj užoj sredini, a onda biti zapisane i tako sačuvane“ (Marks, 1998.: 5.). U usmeni su se oblik opet mogle vratiti iz pisanoga nakon mnogo vremena i ondje opet zaživjeti.

2.1. Nematerijalna kulturna baština

Kultura je proizvod čovječanstva i ona postoji od kada postoje ljudi. Baština je skup materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara i naslijeđena je od prijašnjih generacija.

Kulturna baština važan je pojam društvenih skupina i nacionalnog identiteta neke zemlje jer označava kulturna dobra naslijeđena od predaka, kojima je potrebna daljnja zaštita i očuvanje radi prenošenja na buduće generacije. Kulturna baština odnosi se na skupine građevina, lokalitete i spomenike od antropološke, etnološke, povijesne, arheološke, estetske ili znanstvene vrijednosti.

Međutim, ta definicija odnosi se samo na materijalnu kulturnu baštinu, stoga UNESCO, organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, 2003. donosi Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, koju je Hrvatska ratificirala 2005. „Cilj je

konvencije, uz ostalo, podići svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine, osigurati vitalnost njezinih lokalnih i nacionalnih elemenata te time posredno utjecati i na očuvanje kulturne raznolikosti i ljudske kreativnosti, odnosno na međukulturni dijalog i poštivanje” (Hameršak i dr., 2013.: 11.).

Nematerijalna se kulturna baština, prema Konvenciji, odnosi na prakse, predodžbe, izričaje, vještine, znanja i druge aspekte ljudskog djelovanja, kao i s njima povezane objekte, kulturne prostore, artefakte i instrumente koje skupine i zajednice ljudi prepoznaju kao dio svojeg identiteta i kulturne baštine. To obuhvaća legende i predaje. „Očuvanje materijalnih artefakata često ima i značajnu ulogu u očuvanju socioekonomskih, političkih, etničkih, vjerskih i filozofskih vrijednosti određene zajednice. Međutim, nematerijalnu pojavnost kulture mnogo je teže sačuvati od propadanja, odnosno nestanka i zaborava“ (Jelinčić, 2010.: 23.).

Za nematerijalnu baštinu nekada su se upotrebljavali drukčiji termini nego danas, koji su vrlo usko povezani s folkloristikom i etnologijom, poput „narodno blago“ ili „umjetnost“, „tradicijska duhovna kultura“ ili „folklor“ (Hameršak i dr., 2013.: 7.).

Hrvatska je zemlja koja obiluje nematerijalnom kulturnom baštinom. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske, čipkarstvo, izrada drvenih tradicijskih igračaka u Hrvatskom zagorju, dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, umijeće suhozidne gradnje, procesija Za križen na otoku Hvaru, Festa svetog Vlaha, klapsko pjevanje, ojkanje, umijeće sokolarenja i tradicija uzgoja lipicanaca, neka su od ukupno 18 zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Hrvatske koja su na UNESCO-ovoj listi nematerijalne kulturne baštine čovječanstva (<https://minkulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturnabastina/nematerijalna-kulturna-bastina-upisana-u-registar-kulturnih-dobara-republikehrvatske/16445>., pristupljeno 6. srpnja 2023.).

Uz UNESCO-om zaštićena nematerijalna dobra, tu su i ona nematerijalna dobra koja su zaštićena upisom u nacionalni Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Registar sadržava dva popisa kulturnih dobara: nematerijalna kulturna baština na Listi preventivno zaštićenih dobara i nematerijalna kulturna baština na Listi zaštićenih kulturnih dobara. Ukupno je 221 takvo zaštićeno dobro, a mogu se pregledati na službenim stranicama Ministarstva kulture (<https://minkulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturnabastina/nematerijalna-kulturna-bastina-upisana-u-registar-kulturnih-dobara-republikehrvatske/16445>., pristupljeno 8. srpnja 2023.).

Legende i predaje najbolje funkcioniraju u određenoj sredini i tako čuvaju pečat lokalnoga na svim razinama te konzerviraju sve što je specifična sredina stvorila: mjesna vjerovanja, prepričane okolnosti, materijalne osobitosti i slično (Botica, 2013.: 435.). Prema tome, legende i predaje spadaju u dio lokalne nematerijalne kulturne baštine, identiteta i povijesti nekog mjesta i mogu biti izvor znanja o lokalnoj tradiciji, kulturi i načinu života. Prenose se s koljena na koljeno kao autentično kulturno dobro, što pridonosi njihovom očuvanju i zaštiti.

2.2. Legende

U književnosti se legende definiraju kao narativne strukture u kojima je obrađen neki događaj i situacija koja je književnom obradom, tj. pričom, ušla u usmenu i pisanu komunikaciju. „Legende su, dakle, književna vrsta, prozna i stihovana, usmenoknjiževna i umjetnička (autorska), u kojoj se tematizira i oživljuje isječak drevnih i manje poznatih zgoda iz prošlosti, velikim dijelom vjerskog sadržaja“ (Hitrec, 2007.: 181.).

Pod pojmom legende smatra se opis života i čudesa kršćanskih svetica i svetaca, mučenika i mučenica, apostola, Isusa Krista, crkvenih dostojanstvenika, a mogu biti vezane i za crkve i svetišta. U Hrvatskoj su najpoznatije legende o Isusu Kristu i sv. Petru kad su hodali po zemlji, o sv. Juri, o čudotvornim grobovima mučenika i mučenica, crkvama, kipovima, križevima i svetim slikama. Riječ „legenda“ dolazi od latinske riječi *legere*, što u hrvatskom prijevodu znači čitati. U srednjovjekovnom latinskom odnosi se na nešto što se može pročitati, na štivo za čitanje.

U izvornom tumačenju legende su se odnosile na čitanje poglavlja iz knjiga ili zbirki o životima svetaca i na sve ono što se čitalo tijekom bogoslužja u crkvi. Većinom su prvotno nastale prema pisanim izvorima te su iz nabožnih knjiga i propovijedi prešle u usmeni optjecaj pa su se tijekom usmena prenošenja folklorizirale i postale vrsta narodnih priča. Stvaratelji usmeno-književnih i umjetničkih struktura legendi oblikuju književnu zbilju s vlastitim zakonitostima, većinom određenu stvarnim životom određenog vremena (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853>, pristup 13. kolovoza 2023.).

Nadalje, uz legende ograničene na tematiziranje religioznih sadržaja i one o odnosu običnog čovjeka i viših sila kršćanstva, postoje i legende o narodnim junacima, a namijenjene su

zabavi. Novije tumačenje pojma legende podrazumijeva priču o događajima iz života poznatih ličnosti koja sadrži povijesno-biografske podatke, ali i neke fantastične elemente.

Obilježja su legendi fantastičnost i čudesnost, tematiziraju vjerske sadržaje, većinom govore o nadnaravnom događaju, o religijskom čudu, na koje se gleda kao na znak svetosti, Božjeg dara. Jednoepizodne su, odnosno govore o kratkom događaju iz povijesti nekog naroda ili pojedinca. Glavni su protagonisti legende sveci ili povijesni junaci čija se svetost ili junaštvo ističe fantastičnim i nadrealnim sadržajem, oni su vješti, spretni i snažni te imaju nadljudske sposobnosti. S druge strane, to pak mogu biti mali, obični ljudi koji u doticaju s čudom ili svecem i sami postaju dio legende. Također, u legendu mogu biti upletene i neke poznate ličnosti iz prošlosti (Marks, 1998.: 8.).

Za legende su karakteristične vješto uklopljene intrige, zapleti i raspleti te nevjerojatna rješenja. Njihovo je obilježje sadržajna projekcija priča o prošlosti, poznatoj i nepoznatoj, pisanoj i usmenoj, dokumentiranoj i zamišljenoj, zbog toga što se legende napajaju motivima koji su se dogodili ili su se mogli dogoditi u prošlosti. Aktualne su i imaju svezremensko značenje. Američki filolog Richard Cavendish u svojem djelu *Legende svijeta* ističe da „legende izdržavaju probu vremena bolje nego prava povijest“ (Cavendish, 1984.: 9.).

Legende imaju uporište i osnovicu u povijesti: u nekom stvarnom povijesnom događaju, osobi, mjestu, građevini, činjenicama itd., koji su utemeljeni na podacima i građi znanstvenika i arhiva. Tome su se ponekad dodavali događaji koji se ne mogu provjeriti iz drevne povijesti nekog mjesta, tj. folklorizirani sadržaji, pa je zanimljivo vidjeti kako se stvarni događaj zrcali u narodnoj obradi i mašti. Budući da miješaju stvarno i nestvarno, legende se još mogu nazvati povijesnim pričama. Te su se legende prenosile s koljena na koljeno.

Na našim područjima rijetko je koja riječ iskazivala tolike suprotnosti kao „legenda“. „U minulim ideološko-tendencioznim sustavima pod tom riječju podrazumijevalo se nešto što je izmišljeno i što je lažno. Istovremeno se za mnoge *velikane* govorilo da su ušli u legendu i da su otišli u legendu. Kad je netko u nečemu iznimno dobar i zaslužan, naziva ga se legendom, a kada se, primjerice, govori o hajducima, onda se kaže da su to samo legende, to jest, izmišljeni junaci i izmišljene priče o njima itd.“ (Dragić, 2008.: 249.).

Nisu sve legende izmišljene. Postoje istinite i izmišljene. Usmene priče spadaju u književnost, a na književnosti nije da govori o onom što se stvarno dogodilo, nego o onom što bi se moglo dogoditi.

U čudesa u legendama se vjeruje i, za razliku od predaja, one ne unose strah i nesklad, nego nastoje uspostaviti harmoniju i red u životima. Legende su bliske predajama, ali element čuda ono je najrelevantnije po čemu se razlikuju. Čuda Boga i svetaca ispravljaju nepravde te kažnjavaju zlo, a nagrađuju dobro (Bošković-Stulli, 1997.: 22.).

Od najstarije književnosti pa sve do novijih usmenih pričanja poznate su mnogobrojne svetačke legende. Mnoge od njih pronalaze se i u Bibliji. Legende su se u srednjem vijeku počele znatno širiti i u to vrijeme doživljavaju zlatno doba, osobito one s kršćanskim elementima. Hrvatska je književnost legende usvojila iz usmene, latinske i bizantske književnosti te iz kršćanstva. Neke su od poznatijih hrvatskih legendi *Razgovori ugodni naroda slovinskoga* (Andrija Kačić Miošić), *Vila Slovinka* (Juraj Baraković), *Planine* (Petar Zoranić) i *Osman* (Ivan Gundulić).

2.3. Predaje

Predaje i legende vrlo su bliske i ponekad doista teško odvojive. Predaje su usmeno-književni žanr koji obilježava vjerovanje u istinitost onoga o čemu kazuju, spominju stvarne povijesne osobe i lokalitete, izrastaju iz svakodnevnoga govora i usmenog svjedočanstva, ali i iz povijesnih kronika, stare literature i ljetopisa. Predaje su sažete i kratke, kompozicijski i stilski jednostavne, jednoznačne i jednoepizodne te emocionalno nabijene. Govore o najdubljim ljudskim strahovima i njihovu nadvladavanju, o strepnjama i traženju racionalnih rješenja. Kao i legende, tematiziraju nadnaravni događaj. Imaju elemente neobičnog, tj. fantastičnog, u događajima i likovima te uvijek otvaraju vrata nepoznatom, tajanstvenom, nikad do kraja shvatljivom.

Predaje se obično tematski dijele na mitske ili demonološke, povijesne i etiološke. Katkad se klasificiraju prema *Proppovoj tematskoj podjeli*. Tako postoje etiološke, povijesne, mitološke, legende (religiozne predaje) i pričanja iz života (Bošković-Stulli, 1975.: 128.). Međutim, Dragić smatra da je ta klasifikacija manjkava zbog toga što nedostaju demonske i eshatološke predaje te tvrdi da su legende zasebna vrsta priča. On predaje u *Poetici i povijesti hrvatske usmene književnosti* dijeli na povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke) i demonske (demonološke) te na pričanja iz života. Razlog je to što se eshatološka bića,

vraćajući se iz mrtvih, upozoravaju na nepravde nanesene njima, a demonološka su bića uvijek zla, za razliku od mitskih i eshatoloških koja su uglavnom dobra (Dragić, 2008.: 273.).

Mitske ili demonološke predaje govore o pučkom vjerovanju i susretu s nadnaravnim pojavama i onostranim bićima kao što su duhovi, vile, vještice, vukodlaci, đavo, pokojnici koji se vraćaju, razne prikaze, utvare itd. Česte su predaje o zagorskim vješticama, pučki zvanima *copernice*, *coprnice* ili *babe*. One su bile seoske žene koje su većinom bile na lošem glasu i za koje se vjerovalo da mogu *coprati*, odnosno čarati, napraviti urok jer su, prema narodnom vjerovanju, stupile u *savez s vragom* pogodbom koja se potpisivala krvlju. Žena bi vragu prodala dušu, a on bi joj dao natprirodne moći. Vještice bi mogle činiti dobre ili zle uroke i o tome bi ovisila njihova reputacija u selu. Predaje govore o tome kako su *copernice* ružne, imaju velik nos i grbu na leđima, jašu na bačvama i metlama, noću peru rublje na potoku Bednji, bacaju uroke itd. (Brezinščak Bagola i dr., 2017.: 502.). Vještice u demonološkim predajama i bajkama razlikuju se po tome što su u bajkama one zle i bezimene, a u predajama su stvarne osobe koje nanose zlo. Mitske predaje najčešće imaju razrađenu fabulu i pripovijedaju se kao *memorati*, imaju osobni doživljaj.

Povijesne predaje kazuju o povijesnim događajima i reminiscencijama u kojima je, međutim, važna granica između povijesne jezgre i narodne mašte. Oslonac im je povijesni događaj, ličnost, građevina ili mjesto kojemu su dodani pučki, folklorizirani sadržaji. One se kazuju kao *kronikati*, tj. kratka priopćenja povijesnog sadržaja, rjeđe kao *fabulati*, tj. one s razvijenom fabulom, a gotovo nikad kao *memorati*, tj. one koje govore o osobnim dogodovštinama.

Etiološke predaje najčešće tematiziraju podrijetlo i postanak imena mjesta, pokrajine, lokaliteta, građevina, prezimena, grobalja, jezera, vreća, virova, ponora i slično. One nastaju na povijesnoj, mitskoj, demonološkoj i legendnoj razini. U etiološkim su predajama sačuvana sjećanja na povijesne ličnosti i događaje iz najstarijeg razdoblja. Etiološke predaje mnogo govore o lokalnom stanovništvu ili o predodžbi drugih ljudi o njima ili njihovu mjestu.

Međutim, moguća su i preklapanja tih vrsta, primjerice, ako je junak neke predaje povijesna osoba kojoj se dodjeljuju natprirodne karakteristike, ta je predaja istodobno povijesna i mitska. Isto tako, ako je, primjerice, glavni junak predaje nadnaravno biće te se u njoj tematizira postanak građevine, predaja je mitska i etiološka (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853>, pristupljeno 20. srpnja 2023.).

Predaje povijesno ne odgovaraju stvarnim činjenicama oko kojih su izrasle, nego očekivanim predodžbama i idejama zajednice u kojoj se pričaju. One sadržajno pretendiraju na istinu. Upravo je to razlog zašto iz predaja nije moguće tumačiti ili iščitavati povijest. „I kad govore o velikim povijesnim temama, o određenim ratovima, o kugi, o pojedinim vladarima, nacionalnim vojskovođama, predaje ne govore na način povijesnih činjenica. Povijest im je tek ishodište i okvir” (Marks, 1998.: 7.). Danas je rjeđe prisutno vjerovanje u istinitost predaje u kazivača i slušatelja nego što je to bilo prije.

Predaje se često pamte radi održavanja duhovnog kontinuiteta i prisnijeg odnosa s domaćim krajem. „Njihov je psihički poticaj u doživljavanju čovjekova susreta s nečime tuđim, izvanrednim i neobičnim, što je prodrlo u svakodnevni svijet, bilo ono nadnaravno ili iz čudne prošlosti. Odatle izvire stil predaja koje, ako su vjerno zapisane, koliko god se mogu činiti bezobličnima, svojom kratkoćom, fragmentarnošću, emotivnim rastrzanim tonom, nedovršenošću izražavaju nadahnuća iz kojih su nastale” (Bošković-Stulli, 1997.: 8.).

Za predaje se kaže da „odražavaju dušu naroda“. One najočitije upućuju na najvažnije osobine umjetnosti: sposobnost divljenja i poruku. „Dugo se pamte budući da izražavaju etiku života i smrti brišući granicu između života i predaje jer se jedno nadahnjuje drugim“ (Kovačević, 1993.: 5.). Predaje su često bile zabavlačkog karaktera jer je tijekom dugih zimskih večeri njihova glavna zadaća bila držati slušateljstvo napetim.

Ako se povijest promatra iz aspekta svakidašnjice, načina mišljenja i narodnih vjerovanja kao dio nematerijalne kulturne baštine, predaje su neizostavan dio te mikropovijesti. Mikropovijest nastoji otkriti predaje i omogućiti lokalnom iskustvu ili pojedincu da ponovno uđe u povijest.

Od davnina su mnoge predaje u svetim knjigama. Vede su svete staroindijsko-sanskrske knjige iz 16. – 6. st. prije Krista. Zahvaljujući usmenim predajama, pleme Veda živi i danas. Biblija sadrži velik broj predaja, a jedna je od njih, primjerice, predaja o Juditi. Starozavjetni su pisci često poticali očuvanje i upozoravali na važnost usmenih predaja.

3. Legende i predaje Varaždinske županije

Varaždinska županija smještena je u sjevernom dijelu Hrvatske, a sjedište joj je u Varaždinu. Status grada u županiji imaju Varaždin, Ivanec, Lepoglava, Ludbreg, Novi Marof i Varaždinske Toplice. U Varaždinskoj županiji, okruženoj rijekom Dravom, proplancima i šumama Ravne gore, Kalnika i planine Ivanščice, bogato je kulturno materijalno i nematerijalno nasljeđe hrvatskoga naroda (<https://www.varazdinska-zupanija.hr/ona/znamenitosti.html>, pristupljeno 21. kolovoza 2023.).

Radnja nekih legendi i predaja koje su uzete iz izjava kazivača odvija se i na području općine Bednja, smještene u krajnjem zapadnom dijelu Varaždinske županije. Većina stanovnika općine s vremenom se iselila u okolne gradove, kao i kazivači ovih narodnih priča. U Bednji se govori bednjanskim govorom, koji se ubraja u najmelodičnije, najzanimljivije i najkompliciranije govore kajkavskoga narječja, a taj je govor ujedno zaštićen kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. Zbog toga se u kazivanjima pojavljuju neke izvorne bednjanske riječi ili rečenice koje su prevedene na književni jezik.

3.1. Legende

U ovom poglavlju donosi se jedanaest legendi s područja Varaždinske županije: legenda o tome kako je kralj Emerik zarobio brata hercega Andriju, ludbreška legenda o Predragocjenoj Krvi Kristovoj, kako se topličko vrelo preselilo u Koščevac i vratilo natrag, legenda o golubici koja je obranila crkvu od požara, zvona crkve sv. Vida spasila Varaždince od katastrofe, Sveti Rok spasio Varaždince od kuge, legenda o šljivarima, Sv. Fabijan i Sebastijan spasili od kuge, legenda o ražnju, legenda o susretu oči u oči s vukom i legenda o pokojnoj ženi koja hoda po vodi.

3.1.1. Kako je kralj Emerik zarobio brata hercega Andriju

Ugarski i hrvatski kralj Emerik (Mirko) oko 1203. dao je okruniti svojeg sina Ladislava za kralja. Ali, to se njegovu bratu, slavonskom hercegu Andriji, nije svidjelo jer je on pretendirao na prijestolje. Tako je on okupio vojsku i odlučio krenuti na brata. Međutim, kralj Emerik po nekim ga je redovnicima pozvao na razgovor, pri čemu mu je obećao da mu se neće dogoditi ništa loše. Andrija se odazvao bratovu pozivu.

Taj sastanak zbio se na obali Drave kod Varaždina. Emerikova vojska bila je znatno slabija nego Andrijina jer su netom svi plemići prešli na Andrijinu stranu. Onu šaćicu vojske koja je ostala obuzeo je strah i htjeli su pobjeći. Kad je Emerik vidio da mu Andrija ne prilazi na zadanu riječ i da je njegova vojska silno prestrašena, poslano mu je ohrabrenje od samog neba. On sjaše s konja, ostavi svoju vojsku i goloruk, noseći samo kraljevsko žezlo, dođe među Andrijine vojnike i povika: „Da vidim tko se od vas usuđuje dići ruke na kralja?“ Svi su šutjeli i izbjegavali pogledati ga te su mu napravili mjesta između sebe. „Kada je Emerik došao do brata Andrije, uhvati ga, povede izvan vojnih redova i dade ga zatvoriti u neki grad po imenu Kneginec. Svi, pak, vojnici padoše ničice pred kralja i zamoliše oprostjenje, a kralj, kako je bio milostiv, oprostí svima“ (Đurić, 2007.: 80.). Kula u čijoj je tamnici Andrija proveo četiri godine do danas je očuvana, a Kneginčani su je prozvali Andrijina kula.

3.1.2. Ludbreška legenda o Predragocjenoj Krvi Isusovoj

U Ludbregu, gradu u gornjoj Podravini na obalama rijeke Bednje, smješteno je povijesno važno svetište Predragocjene Krvi Kristove koje svakoga prvog tjedna u rujnu, na svetkovinu Predragocjene Krvi Kristove, godinama privlači mnoge hodočasnike iz cijele Hrvatske koji se dolaze pokloniti relikviji Krvi Isusove. Tamo je 1995., tjedan dana prije dolaska Svetog Oca u Hrvatsku, podignuta i zavjetna kapelica Predragocjene Krvi Isusove, kao zahvala i ispunjenje zavjeta iz davne 1792. za prestanak širenja kuge hrvatskim krajevima. Taj je zavjet donesen na zasjedanju Hrvatskog sabora u Varaždinu. Kuga se nemilosrdno počela širiti iz Moslavine, gdje je ugasila mnoge živote, ali zaustavljena je Božjim čudom. Ta kapelica podignuta je prema uzoru na kapelicu Isusova groba, koju je u Jeruzalemu 1555. sagradio Hrvat, franjevac Bonifacije Drkolić.

„Ludbreška legenda o Predragocjenoj Krvi Isusovoj nastala je 1411. godine, a i hodočašća traju od početka 16. stoljeća kad je svoju bulu, nakon gotovo stogodišnjeg istraživanja tog čuda o pretvorbi vina u krv Isusovu, donio papa Leon X. i odobrio Ludbregu da se proštenje održava prve nedjelje mjeseca rujna“ (Đurić, 2007.: 28.).

U kapeli ludbreške tvrđave, koja postoji i danas, svećenik je služio misu. Kad je došlo vrijeme podizanja, on je izgovarao riječi: „Ovo je krv moja.“ No, svećenik je posumnjao da je to zaista Kristova krv. Istog trenutka vino u kaležu počelo je „kipjeti“ i poprimati tamno crvenu boju. Pretvorilo se u ljudsku krv. Kad je svećenik vidio što se dogodilo zbog njegove nevjere, da se vino pretvorilo u Isusovu krv, nije znao što bi učinio. Prestrašen i zbunjen, nije se usudio nikome povjeriti svoju tajnu. Odlučio je zazidati posudu s krvlju u zid kapelice. Tek kad je bio na smrtnoj postelji, priznao je ispovjedniku što se dogodilo i što je učinio.

Posuda sa svetom tekućinom bila je izvađena i stavljena u svetohranište kapele. Vijest o tom događaju ubrzo se proširila po svim krajevima Hrvatske, pa i šire, po Mađarskoj, Sloveniji i Austriji, te su mnogi hodočasnici dolazili zavjetovati se i hodočastiti Krvi Kristovoj. Vijest je stigla i do pape Julija II. te je on zatražio da mu se relikvija pošalje u Rim. Kako su ljudima koji su hodočastili u Ludbreg čudesno uslišane mnoge molitve nakon zavjeta Predragocjenoj Krvi, Papa je slao svoje ljude da ih zajedno sa svećenicima i plemićima ispituju. Kada je Sveti Otac umro, njegov nasljednik Lav X. nastavio je ispitivanje te zaključio kako je događaj autentičan te da se radi o čudu. Dopustio je proštenje prve nedjelju u rujnu svake godine.

Stigla su teška ratna vremena – Turci su dolazili do samog Ludbrega pa se relikvija rjeđe iznosila u župnu crkvu Presvetog Trojstva, samo nekoliko puta na godinu, i to četiri dana u rujnu. To je trajalo do vremena cara Josipa II. koji je zapovjedio da se 1785. relikvija trajno prenese u župnu crkvu, gdje je ostala do danas, a čuva se u staklenoj ampuli u pokaznici (relikvijaru) koju je crkvi darovala bečka grofica Eleonora Terezija Strattman Batthyany 1721. (Đurić, 2007.: 39.).

Slika 1: Relikvija Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu

Izvor: <https://hkm.hr/vijesti/domovina/doznajte-zasto-slavimo-predragocjenu-krv-kristovu-u-ludbregu/>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

3.1.3. Kako se topličko vrelo preselilo u Košćevac i vratilo natrag

Hrvatsko zagorje poznato je po mnogim toplicama, a najveće i najpoznatije smještene su u Varaždinskim Toplicama. Njihovu ljekovitu termalnu vodu davno su otkrili Iliri iz plemena Iassa. Blagodati toplica nastavili su saznavati i Rimljani prije 2000 godina, koji su ih nazvali *Aquae Iasse*. Toplice su se upotrebljavale sve do 18. stoljeća kada su se, zbog ljudskog djelovanja i nedostatka svijesti i znanja o potrebi očuvanja izvora, počele sve više zagađivati. Tamošnji stanovnici koji su se ljekovitom vodom svakog dana koristili za piće i napajanje stoke, kao lijekom za bolesti i tegobe, zaboravili su na staro proročanstvo da su im te toplice darovane od Boga te da On, što je dao, može i oduzeti.

Jedne se noći to proročanstvo ispunilo. Grmjelo je i sijevalo, a kuće su se tresle. Ujutro, kad se nevirijeme smirilo, stanovnici Varaždinskih Toplica pošli su na izvor po vodu

kao i obično. Međutim, vode više nije bilo! Tijekom noći jednostavno je nestala. Tužni Topličanci po cijelom su kraju tražili vodu. Nakon nekog vremena, na području obližnje doline Košćevca, čuli su da nešto žubori. Prvotno su mislili da je to potok nastao nakon obilnih kiša. No, iznenadili su se kad su ondje ugledali malo uzburkano jezero kojeg prije nije bilo, a u njemu toplo vrelo ljekovite vode koja se onamo „preselila“.

Topličanci su se tada sjetili starog proročanstva i za pomoć se obratili mjesnom župniku. On im je savjetovao: „Ako je to vrelo bio dar od Boga, trebate ga moliti da vam ga vrati natrag, ako je Njegova volja.“ Topličanci su ga poslušali i organizirali molitvenu procesiju do Košćevca. Kad je procesija krenula nazad prema Toplicama, čuo se neobičan šum iz podzemlja. To je bilo žuborenje tople vode koja se, na opću radost Topličanaca, ponovno vraćala na staro mjesto.

U Košćevcu, na mjestu privremenog izvora termalne vode, ostala je velika lokva ljekovitoga crnog blata koje su Topličanci dobili kao nagradu za pokajanje i molitvu. Tada su se zavjetovali Bogu da će uvijek paziti na te Božje darove (Đurić, 2007.: 131.).

3.1.4. Golubica obranila crkvu od požara

Godine 1650. u Varaždinu, unutar gradskih zidina, buknuo je požar u kojem je izgorjelo pola grada. Vatra je zaprijetila i isusovačkoj crkvi Djevice Marije, današnjoj katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije, čija je gradnja bila dovršena samo četiri godine prije. Međutim, crkva je ostala sačuvana, prema izjavama očevidaca, zbog čuda koje se dogodilo.

Naime, kad se vatra približila crkvi, mnogi pobožni Varaždinci udružili su se u molitvi Bogu i Djevici Mariji da poštedi tu prekrasnu crkvu od ognja. Tada se iznad nje niotkuda pojavila bijela golubica. Sjela je na krov iznad crkvenih vrata, pa poletjela u zrak i opet sjela, cijelo vrijeme mašući krilima kao da tjera vatru odande. To se ponavljalo sve dok se vatra na tome mjestu nije potpuno povukla. „To je čudo bilo tim veće jer su na suhi crkveni krov ugarci i goruće ugljenje padali kao najgušći snijeg zimi. Krov se nije nimalo upalio, a ostao je sačuvan i dio varoši s druge strane crkve” (Đurić, 2007.: 27.).

Golubica je bdjela nad crkvom sve do jutra, dok nije počelo svitati. Kad je zaštitila crkvu od požara, vinula se uvis i nestala. Tim je čudom Sveta Marija obranila od ognja svoju kuću za duhovni napredak (Đurić, 2007.: 27.).

Slika 2: Današnja katedrala kojoj je 1650. prijetio požar

Izvor: <https://narod.hr/hrvatska/foto-upoznajmo-hrvatske-kedrale-6-znate-li-da-je-varazdinska-katedralagradena-kao-isusovacka-crkva>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

3.1.5. Zvona crkve sv. Vida spasila su Varaždince od katastrofe

Na Ivanje 1603. u okolici Varaždina utaborili su se Tatari koji su, kao saveznici Sulejmana, došli čak s Krima. Iako su spalili sva sela, Turci su ipak bili zaustavljeni.

Kako se vojska bana Draškovića vratila u grad, narod je odlučio proslaviti pobjedu. Malo su pretjerali sa slavljem i smetnuli s uma još uvijek postojeću opasnost od Tatara. A oni su pri povlačenju htjeli još jedanput pokušati napasti Varaždin. To se i dogodilo. Kako nije bilo nikog od gradske straže jer su svi pozaspali, tatarske prethodnice s lakoćom su ušle u grad.

„Varaždin bi vjerojatno doživio katastrofu da se nije dogodilo čudo. Naime, zvona crkve sv. Vida počela su zvoniti sama od sebe. Građani su se probudili i obranili. Da bi sačuvali grad od budućih ratnih nedaća i od osvajača, podignuli su na Vidovskom trgu kip sv. Ivana Krstitelja. Osim toga, na svako Ivanje prisjećali su se tog čuda zvonjavom zvona crkve sv. Vida” (<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.).

Slika 3: Crkva sv. Vida

Izvor: <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.

3.1.6. Sveti Rok spasio Varaždince od kuge

Prema legendi, 1712. u susjednoj Ugarskoj pojavila se epidemija kuge i prešla u Podravinu, a od nje su strahovali Varaždinci. Kuga nije štedjela ni mlade ni stare i prijetila je velikom propašću. Cijeli grad zavjetovao se Svetom Roku da će, ako im od Boga izmoli zaštitu od kuge, napraviti zavjetnu kapelicu njemu u čast. Varaždin je doista ostao pošteđen kuge i kapela svetog Roka izgrađena je, darovima građana, uz cestu izvan gradskih zidina 1715.

Tamo je i danas na njezinu pročelju smještena skulptura Svetog Roka koja je do 1962. bila na unutarnjem oltaru (<https://povcast.ffzg.unizg.hr/varazdin-rekorder-izgradnji-protukuznih-i-protupoarnih-zavjetnih-crkava>, pristupljeno 11. kolovoza 2023).

Slika 4: Kapelica sv. Roka u Varaždinu

Izvor: <https://povcast.ffzg.unizg.hr/varazdin-rekorder-u-izgradnji-protukuznih-i-protupoarnih-zavjetnih-crkava>, pristupljeno 11. kolovoza 2023.

3.1.7. Šljivari

Najljepši je i najviši dio gore Kalnik vrh Vranilac. Ispod njega smješten je stari grad Veliki Kalnik. Dolje, niz obronke, nalaze se sela kalničkih plemića, plemića šljivara.

Legenda o njima potječe iz 13. stoljeća, kada su na drugoj strani svijeta živjela plemena starih Tatara, kako su još zvali Mongole. Njihov svećenik jednom im je prigodom navijestio kako je Bog odlučio svu zemlju darovati upravo njima, preko Temudžina koji će se od tada zvati Džingis-kan. Džingis-kan tada je skupio veliku vojsku i krenuo u osvajanja. Ni jedna zemlja nije mu se mogla suprotstaviti. Naslijedio ga je Ogotaj, koji je poslao svojeg sinovca Batu-kana u osvajanje zapadnih zemalja. Kaže se da je trava prestala rasti gdje je stupila njihova noga. Ognjem i mačem uništavali su sve pred sobom. I sam hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. bježao je pred njima spašavajući se. Kad su Tatari došli u naše krajeve, svi su pobjegli, samo je gospodar Kalnika, knez Filip Bebek, odlučio braniti ga tvrdeći da su zidine tvrde, ali su mjesni ljudi još tvrdi i da nema odstupanja. Tatari su držali Kalnik pod dugotrajnom opsadom da izgadne hrabre branitelje pa da ih tako natjeraju na predaju. Mislili su da se unutra skriva kralj Bela IV., koji je ipak dan prije u posljednji trenutak pobjegao pod okriljem noći u Zagreb. Junaci su se, iscrpljeni od napada i gladi, hrabro držali. „I u tim najkritičnijim trenucima, legenda kaže: u tmini, u gluhim, mrklim noćnim satima, dok tatarske straže drijemaju, neke ljudske sjene primicale su se tiho zidinama grada. Napeto gledaju branitelji očekujući neku podvalu Tatara. Ču se šapat: „Sve što imamo, vama damo.“ Poletješe preko zidina šljivove grane bogate plodom. To ih narod podržava i hrani“ (Kovačević 1993., 137.). To su ih okolni seljaci, koji su se sklonili u šume, pećine ili skrovišta nedaleko od svojih vinograda ili voćnjaka, održavali na životu.

Kad su Tatari vidjeli da ne mogu osvojiti grad, ostavili su ga i krenuli dalje u osvajanja. Bela IV. proglasio je hrabre branitelje kalničkoga kraja plemenitom gospodom i dodijelio im određena zemljišna prava, a njihovi zavidnici, susjedni križevački purgeri, nazovu ih plemićima šljivarima (Kovačević, 1993.: 137.).

Slika 5: Stari grad Veliki Kalnik

Izvor: <https://tourist.hr/place/the-old-town-of-veliki-kalnik>, pristupljeno 12. kolovoza 2023.

3.1.8. Sv. Fabijan i Sebastijan spasili od kuge

U Oštricama, pokraj Novog Marofa, barokna je kapela sv. Fabijana i Sebastijana koja potječe iz 17. stoljeća. Ta zavjetna kapela bila je podignuta u njihovu čast zbog obrane od kuge. Naime, u ono se vrijeme tim krajevima širila kuga pa su se vjernici molili njima da ih poštede opake bolesti i zavjetovali su se da će sagrađiti kapelicu. Tako se i zbilo, drvena kapelica sagrađena je u znak zahvale. U drugoj polovici 18. stoljeća na tom je mjestu sagrađena nova zidana crkva.

Legenda govori i kako su mještani u ljusci oraha, umjesto ploda, jednog dana pronašli likove sv. Fabijana i Sebastijana (<https://www.tz-novi-marof.hr/index.php?content=Legende>, pristupljeno 22. kolovoza 2023.).

3.1.9. Legenda o ražnju

Na području općine Bednja postoji legenda o čovjeku koji je bio toliko snažan da je mogao baciti ražanj dug četiri metra kao koplje s brda zvanog Želimor u samo središte mjesta. Brdo je do središta Bednje udaljeno oko 1300 m.

S obzirom na to da su ljudi nekad živjeli zdravije, a klimatski su uvjeti bili mnogo bolji nego danas, postoji mogućnost da je ova legenda istinita (<https://www.bednja.hr/legende-i-price>, pristupljeno 22. kolovoza 2023.).

3.1.10. Susret oči u oči s vukom

Slijedi legenda kazivačice s područja Trakošćana, koji je u sastavu općine Bednja. Govori o njezinu djedu koji je u mladim danima radio kod jednoga ruskog baruna i doživio zgodu s vukom.

Moj djed je stalno prepričavao mojoj mami i tati kako je bio zarobljen u Prvom svjetskom ratu. Bio je odveden u Rusiju i tamo je služio kod jednoga baruna. Taj barun je imao konje, krave i deve. Tako je moj djed radio kod njega do završetka rata. Kad je bio rat završen, djed je odlučio ići u Svetu Zemlju iz Rusije pješice. I tako je on krenuo, sa zahvalnošću da je došao kraj ratu. On je išao sam i putem na nekoj livadi, iza nekog grma, sreo je vuka. Vuk je došao pred njega i stao, i gledao ga, i gledao. Djed se jako splašio: „Šta će sad goloruki, nema ničega, s čime da se obrani?” I djed se sjeti da ima oružje u džepu. On u džep polako i uzme van krunicu. Objesi na prst pred vuka, a vuk stoji, gleda, gleda, i odjednom se okrene i mirno ode. A djed je sav radostan uvijek prepričavao koja je moć krunice jer mu je ona spasila život. Na kraju ipak nije dospio do Svete Zemlje, nego se vratio i vlakom došao doma u Hrvatsko zagorje.

3.1.11. Pokojna žena hoda po vodi

Ove se predaje prisjetila kazivačica, bivša mještanka Trakošćana. Zgodu joj je ispričao i doživio njezin otac kad je bila dijete. Ona i njezina obitelj i danas vjeruju kako mu se na blagdan Svih svetih ukazala njegova pokojna sestra kad se noću biciklom vraćao kući s groblja.

Eto, da vam ja ispričam jednu istinitu priču, koju je moj tata puno puta pričao nama. Bile su Sesvete i on je bio u Varaždinu na sestrinom grobu. Vraćao se vlakom iz Lepoglave, a iz Lepoglave je trebao produžiti dalje biciklom do Trakošćana. I tako se on vozi. Prije toga su bile velike poplave pa je bilo jako puno vode po cesti i potok Bednja se malo izlio i livade poplavile. I točno u pola noći počela su zvona zvoniti na crkvi, po običaju. On se dalje peljao, kad najednom ugleda neku veliku ženu svu u bjelini, to jest kao neku prikazu, koja je išla po toj velikoj vodi. Došla je do ceste pred njim i skrenula preko potoka. Išla je pješice lijepo polako, k'o da ide po cesti. Prešla je preko potoka nabujalog, otišla dalje i nestala. I dalje se on vozi, nije ga bilo ništa strah jer on nije bio takav čovjek da se plaši bilo čega.

I tak se on bil dopeljal doma u Trakošćan i ispričal kaj je vidio, kaj se dogodilo, i onda su si on i mama to gruntali (razmišljali): „Pa kaj bi to bilo, ko bi to bil?“ I onda su se sjetili da to je sigurno bila njegova sestra. Ona je njemu zahvalila na taj način, što je bio na njezinom grobu i upalio lampaše. I to ti je ta priča.

3.2. Predaje

Ovo poglavlje sadrži ukupno 16 predaja: sedam povijesnih, četiri etiološke i pet mitskih ili demonoloških. U literaturi je dostupno daleko više predaja nego legendi pa su zbog toga odabrane one najrelevantnije.

3.2.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje koje slijede su: Kako je Varaždin postao slobodan kraljevski grad, Crna Kraljica s Malog Kalnika, Vukovi krivi za požar Varaždina, Krmača kriva za požar Varaždina, Medvjedi brlog u crkvi, Vrag u samostanu i Izrada spomenika Vatroslavu Jagiću.

3.2.1.1. Kako je Varaždin postao slobodan kraljevski grad

Varaždin je status slobodnog i kraljevskoga grada dobio među prvima u Hrvatskoj, 1209. na osnovi odluke kralja Andrije Arpadovića. Zanimljiva je predaja koja opisuje na koji se način to zbilo. Tadašnjeg kralja Emerika s prijestolja je htio maknuti njegov brat Andrija, međutim, u tome nije uspio i Emerik ga je dao zatočiti u tamnicu u Knegingradu, današnjem Knegincu pokraj Varaždina.

Tako je jednoga dana Varaždincima javljeno da kraljev brat Andrija leži u tamnici u Knegingradu te im je poručeno da i oni pripomognu kraljevoj posadi budno motriti zatvorenika. Ta se vijest ubrzo proširila gradom i lukavi Varaždinci odlučili su u tajnosti pomagati Andriji, s obzirom na to da bi on jednoga dana ipak mogao doći na prijestolje. U početku, dakle, jadan Andrija borio se sa štakorima i hladnoćom tamnice, no ubrzo je dobio toplu deku, ogrtač te su mu kolima dostavljali raznovrsnu hranu i dobro piće svakog tjedna. Čak je bio premješten u gornju sobu s pristojnim pokućstvom. „Neću vam to, Varaždinci, nikada zaboraviti“, viknuo im je jednom s prozora kule.

Kako bi dva puta na godinu kraljev poslanik provjeravao u kakvu je stanju njegov utamničeni brat, Andriju bi tada vratili u tamnicu i obukli ga u istrošeno odijelo. Kad je

poslanik zamijetio kako se Andrija udebljao, rekli bi mu da je to zbog možebitne vodene bolesti koja izaziva nadutost.

Nakon četiri godine kralj Emerik je umro i Varaždinci su dočekali svoj trenutak. Uskoro se novi kralj Andrija Arpadović odužio svojim vjernim Varaždincima i proglasio Varaždin kraljevskim gradom. Uz to, darovao im je, među ostalim, 5000 jutara zemlje. Kula u kojoj je Andrija boravio do danas je sačuvana u Knegincu i prozvana Andrijinom kulom (Đurić, 2007.: 81.).

Slika 6: Andrijina kula

Izvor: <https://hikingarch.it/andrijina-kula-8104655276855284549/>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

3.2.1.2. Crna Kraljica s Malog Kalnika

O Crnoj Kraljici, Barbari Celjskoj, postoje predaje u mnogim našim krajevima. Barbara je bila žena hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda. Na području Kalnika zbog naravi svojeg posla nije ostala u dobrom sjećanju. Nekada je bila lijepa, ali opaka žena.

„Dragi moj Sigismunde, govorila je kraljica svome kastelanu, drago mi je da si me doveo u ovo jastrebovo gnijezdo. Istina, naš Veliki Kalnik je prava orlovska kuća, ali ovdje je ipak ugodnije. Tu ćemo biti skriveni od kraljevih očiju i njegovih znatiželjnih podanika. Od sada ćemo dolaziti ovdje kada god je prilika. Kraljica je podbola svojega konja i u hipu okrenula natrag prema Velikom Kalniku. Kastelan Sigismund pošao je za njom, dok su se starice ispred svojih kućeraka križale „lijevom i desnom“ od straha pred kraljicom u crnom što je objahala bijelog vatrenog ždrepcu“ (Đurić, 2007.: 92.).

Tako je počela u tajnosti ljubav između Crne Kraljice i kastelana Velikog i Malog Kalnika. Kako je kastelan, koji je imao kraljičinu naklonost, postajao sve oholiji, uznemiravao je okolne plemiće, pa su ga ubrzo odali kralju Žigmundu. Osramoćeni kralj oduzeo mu je sve što je imao, a Crnu Kraljicu zbog nevjere zatočio u češkom gradu Melniku do kraja života.

Vraća se, govorilo se u selima kalničkog kraja, ljeti, kad se suncu na stijenama i zidinama izlažu ljute riđovke i otrovni poskoci, te zimi, kad oštri vjetar puše po zidinama kule. To je Crna Kraljica koja nije našla svoj mir ni zimi ni ljeti.

Uz ruševine kule na hrptu Malog Kalnika danas je kapelica sv. Barbare. Taj kraj domaći ljudi nazivaju Pustom Barbarom, zbog toga što je odande prisilno odvedena u smrt (Đurić, 2007.: 92.).

3.2.1.3. Vukovi krivi za požar Varaždina

Povijest Varaždina obilježena je dvama velikim i katastrofalnim požarima koji su svaki put gotovo do temelja uništili najveći dio grada. Prvi požar nastao je 1665. na vjetroviti Uskrsni ponedjeljak. Supruga cijenjenoga gradskog purgera Grge Hrvatića, gospođa Uršula, spremala je svoju stoku na jutarnju ispašu. Susjeda ju je upozorila da pripazi na vukove koji su iz Međimurja preplivali Dravu i lutaju dravskom šumom, a mogli bi zaklati stoku. Dosjetljiva susjeda predložila joj je da stoku malo zadimi tamjanom, što će vukove odvratiti od stada. Uršula ju je poslušala i svoje ovce, koze, krave počela kaditi tamjanom. Međutim, silan vjetar koji je puhao odnio je iskru na krov Uršuline kuće koja je planula. To se dogodilo u sedam sati, kada je u župnoj crkvi sv. Nikole počela sveta misa. Pobožni Varaždinci nisu niti slutili što ih još tog dana čeka. Vjetar je zapaljenu slamu s Uršulina krova raznosio po cijelom gradu i vatra se ubrzo pojavila na mnogim mjestima.

Mnogi užasnuti Varaždinci trčali su do crkve sv. Nikole, isusovačke i franjevačke crkve, kako bi crkvena zvona pozvala na uzbunu i gašenje požara, ali bilo je prekasno. U nesretnom požaru izgorjele su mnoge kuće, palače i dijelovi crkava, a stradalo je i nekoliko ljudskih života. Čulo se pucketanje vatre, krikovi građana koji su se gušili dimom i glasanje stoke.

Nakon te tragedije trebalo je utvrditi tko je bio krivac za požar. Saznalo se za Uršulu Horvatić koja je kadila svoju stoku, no ona se branila i krivnju svalila na međimurske vukove. Kad je to dočula grofica Sofija Zrinski, udovica bana Nikole Zrinskog, poslala je iz Čakovca mnoga kola sa žitom da se podijeli građanima koji su noću izgubili sve i postali prosjaci. Također, da bi ublažila ljutnju Varaždinaca zbog požara koji su izazvali međimurski vukovi, dala je i novac potreban za obnovu grada. A Varaždinci su se zavjetovali da će svake godine na Uskrsni ponedjeljak organizirati procesiju gradom da ih Bog čuva od požara (Đurić, 2005.: 116.).

3.2.1.4. Krmača kriva za požar Varaždina

Drugi veliki požar koji je zadesio Varaždin gotovo je uništio grad. Buknuo je 25. travnja 1776. Varaždin, koji je u to vrijeme bio glavni grad Hrvatske, morao je taj primat ponovno prepustiti Zagrebu zato što više nije imao uvjete za smještaj bana, Kraljevskoga namjesničkog vijeća i drugih državnih institucija. Povijesni dokumenti koji su se isprepleli u prispodobi kažu da je požar izazvala jedna krmača, prasica.

Toga dana bio je praznik za mnoge – dan posvećenja žita, pa su mnogi vrijeme provodili odmarajući se. Kmet iz susjednog Sračinca, 14-godišnji Jakob Verček, sa svojim je drugovima na nekom imanju trebao gasiti vapno. Kako ga je bolio zub, pripalio je cigaru da ublaži bolove. Zatim je trebao pronaći neku posudu za vodu. Pronašao je škaf kojim je netko hranio svinje i odlučio ga je iskoristiti za svoje potrebe. Napunio ga je vodom i krenuo otpuhujući dim cigarete, kad je iza sebe začuo neki šum i roktanje. To je prasica krenula na njega napadajući ga jer joj je otuđio škaf. Jakob je bježao ispred krmače koja je trčala za njim. Dok je tako trčao, spotaknuo se i pao u gomilu slame, pri čemu mu je i cigareta ispala iz usta. Brzo je ustao i nastavio trčati prema svojim drugovima, međutim, nije daleko stigao kada se iz slame podignuo dim. Slama je počela gorjeti. Bilo je vjetrovito i vatra je uskoro zahvatila cijelo imanje te se proširila prema središtu Varaždina. Nakon nekog vremena, vatra je zahvatila skladište trgovca Jakominija, u kojem je bio barut, i nastala je velika eksplozija. Građani su bezglavo jurili amo-tamo spašavajući živote i gaseći vatru vodom, ali uzalud. Požar je trajao dva dana. Izgorjele su mnoge kuće, crkve, palače i samostani.

Kmeta Jakoba kaznili su javno u njegovu selu s 12 udaraca batinom, a dobio je još toliko na glavnom trgu izgorjelog Varaždina (Đurić, 2007.: 85.).

3.2.1.5. Medvjedi brlog u crkvi

Ova predaja kaže da je na mjestu današnje crkve sv. Nikole u Varaždinu nekada bio medvjedi brlog.

„Nakon što je na tome mjestu sagrađena prva crkva, u nju je najprije ušla medvjedica tražeći svoj brlog i medvjediće. Kada je shvatila da njih više nema, okamenila se od tuge, što je graditelje jako pogodilo pa su je, takvu okamenjenu, ugradili u znameniti crkveni toranj kako bi vječno svjedočila o svojoj žalosti“ (<https://visitvarazdin.hr/sto-vidjeti/varazdinske-legende/>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.).

Slika 7: Medvjedica na crkvi sv. Nikole

Izvor: <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.

3.2.1.6. Vrag u samostanu

Protagonisti koji su ušli u narodne prispodobe bili su i oni koji su svojim šalama i domišljatim podvizima zabavljali ljude. Takav je bio i legendarni varaždinski kapetan Josip Stjepan Žuvić. Bio je kraljevski kapetan i živio je u Varaždinu u 18. stoljeću. Opisuje ga se kao vrlo duhovitog i društvenog, tako da je postao poznat po cijelom kraljevstvu.

Jedne ljetne večeri, šetajući gradom, smislio je podvalu za varaždinske fratre. Ukrao je jarca gospodinu Blaškociju. Konopcem ga je privezao za samostanska vrata. Jarac se počeo glasati kada su fratri otišli na probu pjevanja. Vrtar, privučen tom bukom, otvorio je prozorčić na vratima i ugledao crnog jarca s rogovima. Na pitanje tko je, kapetan Žuvić promijenio je glas i odgovorio: „Vrag, tražim stan kod vas.“ Užasnut fratar brzo je otrčao gvardijanu i ispričao mu što je vidio. Preplašeni fratri odlučili su molitvama otjerati vraga.

U međuvremenu je samostanskog bačvara svjetovnjaka, pijanog još od prijašnjeg dana, probudila buka jarca pred vratima. On je, misleći da je vrtar zaspao, otvorio vrata i sav nespretno zapleo se u konopac s jarcem pa je nestala još veća vika. Pokraj njih prolazila je fratarska procesija sa svijećama. Kad su prepoznali pijanog bačvara, izgrdili su ga, a jarca zarobili. Sutradan se cijelim gradom proširio podsmješljivi glas kako je „fratre posjetio vrag“.

Drugog dana po jarca je došao njegov vlasnik, no fratri su već od jarca napravili gulaš. Saznalo se tko je glavni krivac za ovu smicalicu i Josip Stjepan Žuvić morao je platiti odštetu od tri dukata (Đurić, 2007.: 99.).

3.2.1.7. Izrada spomenika Vatroslavu Jagiću

Spomenik Vatroslavu Jagiću nalazi se u Varaždinu, na istoimenom šetalištu. Nesreća ga prati od samog početka, kada su ga Varaždinci u Zagrebu dali izraditi u povodu stote obljetnice rođenja poznatog filologa. Najprije je cijena izrade kipa bila mnogo viša nego što je bilo planirano pa su svi rokovi izvedbe bili prekoračeni. Kada je konačno bio završen, zbog vlastite težine srušio se i uništio jedan stan u Ilici u Zagrebu. Nasreću, kip je ostao čitav, ali radnici su ga pri premještanju u Varaždin slomili. Tako su oni, da bi ispravili pogrešku, stvar uzeli u svoje ruke.

„Zbog toga jadan Jagić ima jednu nogu kraću, odnosno stoji u neprirodnom položaju: lijeva noga mu je ispružena, a desna ispred lijeve također je ispružena. I to se nekako pregrmjelo, kip je postavljen na za njega predviđeno mjesto na ulazu u park, da bi tek tada, kad je sve bilo gotovo, netko primijetio da je kaput u koji je Vatroslav Jagić odjeven – ženskog kroja. Ima gumbe na lijevoj strani” (<https://visitvarazdin.hr/sto-vidjeti/varazdinske-legende/>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.).

Slika 8: Spomenik Vatroslavu Jagiću u Varaždinu

Izvor:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spomenik_Vatroslav_Jagi%C4%87_Vara%C5%BEdin.jpg, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

3.2.2. Etiološke predaje

Slijede etiološke predaje: Trakošćanski zmaj, Cerje Tužno i Cerje Nebojse, Kako je Ludbreg dobio ime i Predaja o potkovi.

3.2.2.1. Trakošćanski zmaj

Davno prije današnjeg dvorca Trakošćana na njegovu mjestu stajala je osamljena utvrda koja je bila okružena nepreglednim šumama.

„Vjeruje se kako su tom dobro utvrđenom citadelom na uzvisini upravljali Tračani, pa neki drže kako je upravo po toj tračanskoj utvrdi, Arx Thracorum, Trakošćan dobio ime. Drugi pak smatraju kako Trakošćan svoje ime ima zahvaliti njemačkim vitezovima Drachenstein, koji su nekada gospodarili tim područjem. Obje priče o nastanku Trakošćana tako možemo dovesti u vezu sa zmajevima“ (<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.).

Tračani su antički narod koji je živio na balkanskom području prije 5 tisuća godina. Grci su ih smatrali barbarima, no oni su bili vješti obrtnici i imali su istančan smisao za umjetnost. Na mnogim njihovim rukotvorinama bio je motiv zmaja, golemog stvorenja s krilima koje riga vatru, koji je u njihovu kulturnom i duhovnom životu imao važnu ulogu.

Tako su tračanski šamani u obredu inicijacije trebali zajahati zmaja. Vjerovali su da pomrčina nastaje kada zmaj zakrili sunce. „Je li taj drevni narod slučajno svoj utvrđeni grad odlučio sagraditi upravo na toj stijeni koju su i Drachensteini prepoznali kao zmajevu? Jesu li

možda naslućivali da bi se u okolnim gustim šumama mogao kriti kakav zmaj?“ (<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.).

Konkretno u Trakošćanu nema predaja o zmajevima, ali ima jedna vezana za špilju Stanovnik na planini Ivanščici. Iz te špilje zmaj je protjerao ljude pa su je morali napustiti i preseliti se u drugu po imenu Kujsnica. Postavlja se pitanje je li zmaj ovamo dolutao iz trakošćanskih šuma ili su Tračani i Drachensteini znali za špilju u kojoj se nastanio pa su zato u blizini izgradili grad, na zmajevoj stijeni? U svakom slučaju, ta etnološka predaja odiše misterijama.

Slika 9: Dvorac Trakošćan

Izvor: <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 9. kolovoza 2023.

3.2.2.2. Cerje Tužno i Cerje Nebojse

U Varaždinskoj županiji, iza sela Vidovec, nalaze se sela Cerje Gornje, Cerje Tužno, Cerje Srednje i Cerje Nebojse. „Tko zna koliko je vojni ovim krajem prošlo... Turci su nešto rjeđe navraćali, ali kad su dolazili i odlazili, ostajala je pustoš.

I tako jednom provale Turci u ove krajeve. Kao pravi krvolovci, sve su na svojem putu opljačkali i poharali. Dođoše u blizinu Cerja. Jedan dio sela pripremao se na obranu, užurbano je popravljao utvrde, spremao hranu i oružje. Drugi dio sela smatrao je da je bolje nagoditi se s Turcima nego ratovati. Možda i ostanemo živi, mislili su. Pružili su Turcima ruku mira, a oni ih tada pokolju. Ono malo preživjelih odvedu u ropstvo.

U onom dijelu sela gdje se nisu htjeli predati bez borbe hrabro i junački su se branili. U toj bitci za goli život porazili su tursku vojsku i natjerali je u bijeg” (Kovačević, 1993.: 132.). Zbog junaštva narod je taj dio Cerja nazvao Nebojse, a onaj opustošeni Cerje Tužno.

3.2.2.3. Kako je Ludbreg dobio ime

Slikovit gradić Ludbreg smješten je u gornjoj hrvatskoj Podravini, na obalama rijeke Bednje. Mnogobrojne su predaje o nastanku i imenu toga grada. Prema jednoj od njih, Ludbreg je dobio ime prema djevojci zvanoj Ludberga.

Ona je, prema predaji, živjela na brežuljku i bavila se uzgojem vinove loze. Njezina vina bila su ljekovita i čudotvorna pa je zbog toga bila na dobru glasu u cijelom kraju. Vino je poklanjala ljudima za zdravlje, crkvama, a stizalo je čak do kardinalova dvora u Budimu.

Jednoga joj je dana u posjet došao nečisti u liku bogatog grofa koji je htio kupiti njezine vinograde, ali ona ga je razotkrila. Razljućena, dohvatila je drveni križ te ga je svom snagom njime udarila, protjerala kroz zemaljsku kuglu u pakleno središte Zemlje te se na suprotnoj strani kugle zemaljske zaustavio u eksploziji u kojoj je nastao otok zvan Antipodravina. Od njega je ostao otočić Antipodes, koji se danas nalazi pokraj Novog Zelanda.

Ludberga je doživjela duboku starost, pokopali su je u mjesnoj kapelici, a mjesto u kojem je živjela u njezinu čast nazvali su Ludbreg.

Dan njezina rođenja obilježava se svakog 1. travnja u Ludbregu, gdje je smatraju sveticom. Također se toga dana slavi Dan Ludbrega kao Dan centra svijeta jer je, prema predaji, Ludbreg središte svijeta (Đurić, 2007.: 27.–28.).

3.2.2.4. Predaja o potkovi

Zla carica Marija, jašući na konju, prolazila je bednjanskim krajem i tako stigla do vrblijanskog kraja, na uzvisinu iznad Maclja. Ondje je ugledala mladu trudnicu koja je sjedila na položenoj kamenoj stijeni i prosila milodar. Carica je bila tvrda srca i nije htjela pomoći sirotoj djevojci. Konj na kojem je carica jahala uvidio je nepravdu i ljutito nekoliko puta udario kopitom po kamenoj stijeni u znak nezadovoljstva. Udarci su bili tako snažni da su tragovi potkova s otiscima čavala vidljivi u stijeni i danas.

„Vrijedni ljudi Ježovca prozvali su to mjesto Potkova i primjereno ga uredili simbolima kršćanstva” (<https://www.bednja.hr/legende-i-price>, pristupljeno 21. kolovoza 2023.). Na lokalitet Potkovu danas se svake godine hodočasti prve nedjelje nakon Velike Gospe.

3.2.3. Mitske ili demonološke predaje

Mitske su ili demonološke: Predaja o vilama, Joža na raskrižju stao u zdjelu *copernica*, Žaba krastača *ocoprata* djevojku, *Copernica ocoprata* bunar i *Copernica* spasila praščiće od pobjesnjele krmače.

3.2.3.1. Predaja o vilama

Na području Varaždinske županije postoje predaje o vilama. Prema njima, postoje tri vrste vila: „vile zračne”, koje su bile dobre, „vile zemne”, koje su bile prevrtljive, čas dobre, čas zlobne, i zle „vile vodene“. Vile se opisuju kao lijepe djevojke odjevene u bijele duge haljine, blijeda lica i dugih zlatnožutih kosa sa zelenim ili plavim očima. Tanke su i lagane kao ptice jer imaju krila. Lijepo pjevaju, a tko jedanput čuje vilu kako pjeva, srce ga zaboli od miline i ne može slušati ljudskoga glasa. Spretne su u mnogim poslovima i pomažu ljudima. Prema predajama, mogu iskovati sablju koja bi presjekla i najtvrdi kamen. Proročice su i ljudi od čežnje za njima umiru od žalosti.

Iz sela Zbelava sačuvana je jedna pjesmica o „gorskim vilama” koje su znale mučiti ljude:

„Stani se gore

Ivan mlad

Nemrem se stati

Gore ja

Vila me sarce

Bodeju“ (Đurić, 2007.: 115.).

U varaždinskome kraju ljudi su takozvane „vile vodene”, koje žive u moru, opisivali kao da su to pola ribe, pola djevojke i nazivali su ih „morske puce”. Vile u slatkovodnim vodama koje su bile zlobne zvali su „podvodkinjama“. Gorske vile živjele su u planinskim krajevima Hrvatskoga zagorja. Poznato je da su dobre vile gorske stanovale u špilji Vindiji pokraj Gornje Voće.

U varaždinskome kraju govorilo se o „poljskim vilama” koje su bile dobre i blage te su ljudima pomagale u poslovima na polju. Međutim, te su vile jednom otišle, nestale, kako je narod objasnio: „Otkad su se ljudi iznevjerili starim krepostima, otkad su pastiri zabacili frule, tambure, pjesme te primili u ruke bičeve, počeli pucati puškama, nestalo je vila s hrvatskog polja“ (Đurić, 2007.: 116.).

3.2.3.2. Joža na raskrižju u noći stao u zdjelu *copernica*

Prispodobе koje slijede govore o lokalnim vješticama, *copernicama*, seoskim ženama koje su većinom bile na lošem glasu i za koje se vjerovalo da mogu *coprati*, odnosno čarati, napraviti urok. Vještice bi mogle činiti dobre ili zle uroke i o tome bi ovisila njihova reputacija u selu.

Na redu je prispodoba koju je ispričao bivši mještаниn općine Bednje. Govori o događaju njegova poznanika Jože. Joža se noću vraćao kući i na raskrižju vidio skup žena koje sjede u krug. Prolazio je pokraj njih i u mraku nehotice stao u zdjelu iz koje su jele. Nasreću, nisu mu učinile ništa nažao jer su ga tada prepoznale, ali i on njih te je bio neugodno iznenađen.

Deda Joža ti je išel jedanput kasno u noć, a bila je lijepa mjesečina, i on si ide polako svojim putem doma od prijatelja. Dođe on na to raskrižje putova i čuje nekakve glasove. Ne vidi ništa i dođe bliže, sluša i vidi, neke babe se sjele, traćaju nešto i večeraju, razgovaraju. I stal im je u zdjelu iz koje su jele neku salatu ili neku juhu, tko zna kaj je bilo. Onda su počele vikati na njega. Neke je prepoznao, i počel s njima debatirati: „Kaj vi radite tu, kakav je to posel, zašto niste doma?” „A kaj tebe briga za nas, šuti, samo probaj da nas odaš nekome, ti znaš ko smo mi.” „I to dobro znam”, veli on. Onda se počel s njima svađati, one su se povukle i onda ga je jedna napose odvrćala da se ne svađa s njima, da ide svojim putem. I on je krenul i rekle su mu: „Ako nas odaš, da ljudi znaju ko smo mi, pa nas proganjaju, da smo copernice”, kak su i bile, „nebuš nas nikad zaboravil, sva zla budu došla na tebe. Krava ti bu fcrkla (uginula), sve ti bu krepalo (uginulo) kaj budeš imal živoga pri kući!” Jer to su ti one mogle napraviti, i to su radile, i zato se on onda i preplašil toga, pa je bil tiho. I nije htio nikome nikad ispričati o njima, a napose o toj jednoj, za koju se ustanovilo poslije, jer mu je

rekla: „Ne smeš, dok si živ, nikome o meni ništa ispričati.” I onda je na svojoj smrtnoj postelji rekel: „To je bila moja žena.” I ona je bila u toj partiji.

Slika 10: *Copernice*

Izvor: <https://muralist.hr/zivot/medimurske-coprnice/>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

3.2.3.3. *Žaba krastača ocoprala djevojku*

Sljedeća prisprodoma govori o nevolji koju je doživjela teta kazivačice. Naime, ona je uznemirila *copernicu* koja se pretvorila u žabu, a druga joj je *copernica* pomogla i izvukla je iz te nevolje.

Jedna mlada djevojka je išla u dućan. Bila je poplava u proljeće kad se topio led, nabujali su potočići, rječice, grabe, sve je bilo u vodi, a ona ide pored jedne takve grabe po suhom i vidi tamo veliku žabu krastaču gdje se šćućurila i gleda. Djevojka uzme komad leda ili grudu smrznute zemlje i baci žabi. Pogodila ju je i žaba se pomaknula samo, nije nikud pobjegla. Djevojka nastavi dalje svojim putem. Nije daleko otišla, kad najedanput osjeti da ju je počela boljeti glava, da joj se muti vid, da nije više koncentrirana, ne hoda dobro i razmišlja si: „Pa što se sad dogodilo sa mnom?” Onda se sjeti da je toj žabi bacila grudu i da je to možda neka coprija. A o tome je slušala i od drugih, starijih, da se to može dogoditi, i ona ti se brzo vrati kući. Jedva se dovukla do kuće, a nije prošlo ni pola sata od toga da je

ona došla kući, sva je bila natečena i slična jednoj takvoj žabi. Čitavo lice joj je bilo u krastama i izopačeno, kao žaburina velika.

I sad ništa drugo, nego ona je znala da tamo u trećem selu ima jedna baka stara koja zna „napraviti” vodu. I rekla je svome malome bratu Miškecu: „Odi ti uzmi jednu flašicu vode i otiđi k Papi i moli ju da napravi vodu za mene da se umijem. Meni bude to onda prošlo.“ Papa je bila jedna stara žena koja je znala „pregovoriti” na tu vodu, tj. razgovarati s duhovima preko te vode. Ubacila je nutra žeravicu i onda je to okretala, molila nad vodom i onda je rekla: „Sad idi doma, neka se brzo umije jer jako trpi, boli ju glava strašno. Umijte ju dva ili tri puta sa tom vodicom i bit će bolje.

On ti je dojurio doma s tom vodom, a ona je već imala strahovite glavobolje. Brzo ju je umio s vodom, poškropio i lice namočio. Odjedanput, ona se sva oznojila i nije mogla ni oči otvoriti više, sva je bila natečena i za deset minuta na pola joj je taj otok s lica i s ruku prošao i već je bilo puno bolje. Za jedan sat je već mogla razgovarati i već je bila kao da nije ništa bilo. I onda veli: „Noj Buog peživi tu Papu koj ja tokev duktor! A sume sum mule heitilo grudu te žobe i veiš koj mi ja nuprauvilo!“ („Neka Bog poživi tu Papu koja je takav doktor! A samo sam malo bacila grudu toj žabi i vidi što mi je napravila!“)

3.2.3.4. Copernica ocoprala bunar

Slijedi predaja o seoskoj *copernici* kojoj se pripisuje da je iz osvete mještaninu Ivi *ocoprala* bunar koji se kopao za potrebe cijelog sela i koji nikad nije dovršen. Predaju je ispričala kazivačica iz Varaždina, a njoj ju je predao njezin otac, koji je živio na području Bednje. Često pričana, predaja živi u sjećanjima kazivačice.

Tata je bio mali, još nije iš'o u školu. U njihovom selu kopali su bunar za čitavo selo. I bilo je to teško jer nisu imali ni tehnike, niti su imali čime, pa su to, toliko koliko se moglo, dečki išli unutra, i kopali sa krampovima i kojekako. I imali su i jednu copernicu u selu. Ali, ona nije baš bila zvanična copernica. Više put se moglo s njom lijepo razgovarati, ali su govorili da ti ona može nauditi, kad je nekome tele krepalo (uginulo) ili pajcek (svinja) ili se nešto dogodilo, ona je bila kriva.

I jedan susjed Ivo je bio već dosta star, k'o i ona. Ali on je bio eksplozivan. Čim bi ona prilazila u njegovu blizinu, već ju je grdo (ružno) gledao i išao je na nju, a ona se znala

maknuti i znala je njega isprovocirati. Onda se okrenula dva-tri puta oko sebe na putu i zaplesala je i rekla: „Nikad ti nećeš piti vode iz tog bunara.” A on je isto kopao taj bunar i to mu je bila uvreda, i onda su se znali svađati po tome. A svi oni su bili tamo, većina su vani sjedili i vukli zemlju van iz bunara. I jednom je došla stara, sva zamotana u njezine kapute i prnje, noge je imala sve zamotane s trideset čarapa i vezica, šta sve nije imala po sebi, i stiska si usta onako i ide prema bunaru, a oni gledaju šta sad bude. Kad je spazila da je Ivo tu, odma' se okrenula na cesti oko sebe dva-tri puta i zaplesala je i počela je pjevati: „Vri voda van! Vri voda van! Nigdar ju nabuš peil! (Nikad je nećeš piti!) Nigdar ju nabute peili! (Nikad je nećete piti!) Ništa neće biti od vašeg bunara!” A Ivo za njom da ju bude udario, a ona gas. Tako su išle od nje prnje, k'o neki plašt. I došlo je stvarno do toga da ljudi nisu mogli dalje kopati bunar i dogodilo se ono još najgore, da je tele palo unutra.

Jednoga dana izletilo je tele iz štale, a bunar nije bio ograđen i palo je tele unutra. I trebao je ne'ko ići po tele i izvukli su ga van. Ne bih znala reći da li je tele ostalo živo ili nije, ali se dogodilo to da su se podijelili ljudi koji su bili za da se kopa bunar, drugi su bili da se ne kopa.

I u kratkom vremenu više se nije kopalo ništa, bunar je ostao i nije se dalje ništa moglo kopati jer nije imao 'ko. Nisu imali stručnog čovjeka, a oni, svi bi komandirali, a raditi nije znao nitko. I tako je to ostalo, a baba kad bi prolazila, samo je znala pljunuti: „Puj, puj, puj, puj!” po bunaru. I išla je mimo, opće ne gleda Ivu. A on za njom, ako je imao nešto u ruci, onda je bacio za njom, a ako nije, onda je tražio nešto da joj baci, a ona je onda znala bježati. Pa se okrenula tamo negdje gdje više nije bila nadohvat ruke: „Vri voda van! Vri voda van!”, i zaplesala. I onda su sa smećem i svačim zametali natrag onaj bunar i nije se ništa kopalo. I tako je završilo to i coprija od njihove Hetinjšice, tak su ju zvali.

3.2.3.5. Copernica spasila praščiće od pobjesnjele krmače

Ovo je prispodoba bivšeg mještanina Bednje, koja govori o tome kako je on išao tražiti pomoć od *copernice* Pape zbog bijesne krmače koja je htjela pojesti svoje praščiće. *Copernica* mu je tada dala „progovorenu”, odnosno čarobnu vodu kojom treba umiti krmaču da se smiri. Predaju je ispričala njegova kći.

Bilo je to u poslijeratno vrijeme, iza Drugoga svjetskog rata. Tata i njegovi su bili jako siromašni. Bili su u kući njih troje. Teta je bila najstarija, 17 godina, onda je bio stric, 12, i tata je bio možda pet ili šest godina. I imali su jednu krmaču. Ta se znala po dva puta na godinu oprasiti. To je bilo po deset, a više puta i po četrnaest praščića malih. I to se jako dobro prodavalo. To nije imalo puno ljudi niti takve krmače, a niti praščića za prodati, a niti sreće pri tome, jer je i u tome bilo problema da su došle copernice, ili je neko pogledao ispod ruke i već je naškodilo, ili samo reče: „Joj kako imaš lijepu kravicu!”, već si mog'o s tim računati da će im naškoditi.

I jednoga dana se krmača prasila. Teta je bila kod krmače i uzimala je praščiće kako su izlazili i stavljala ih je na stranu. Međutim, krmača je postala tako krvoločna, samo je bila nervozna i htjela je pojesti praščiće. I nije mogla teta sama to obavljati. Vikala je: „Idi zemi flošicu vuoda ne zdancu i idi k Pape fljatne, noj ti pregeveri vuodu, koj vmijeme prosicu.” („Idi uzmi flašu vode na zdencu i idi k Papi brzo, da ti „progovori” vodu, da umijemo krmaču.“) I tata je u momentu bio na bunaru, flašicu uzeo i brzo bježao k Papi. Ona je bila na paši s kravicama svojim. I tata veli: „Papo, hajta fljatne, prusico num ača sa guđeka pejesti!” („Papo, hajde brzo, krmača nam hoće pojesti sve praščiće!“). Ona je imala tamo ugljen, stavila ga je nutra u flašicu, okrenula dva puta i nešto je izmrljala, molila je nešto, i veli: „Zdaj beiži dime, fljatne ja triebe prusicu fmiti.” („Sad trči kući, brzo treba umiti krmaču“). I tata bježi doma. Bio je jako brzo doma, još se teta borila s prasicom. I brzo uzela vode, poškopila i nju i pajceke, i šta misliš, krmača je bila u momentu tako mirna. Samo je teško disala, a sva se znojila i bila mokra od tih uroka vjerojatno, koje je ne'ko bacio na nju, vjerojatno copernica ili netko drugi koji je bio zavidan.

I tata je puno puta znao ići k Papi kad je trebalo nešto, puno puta je nosio vodicu tamo, da je ona progovorila na tu vodicu s ugljenom.

4. Valorizacija legendi i predaja

Važnost kulturne baštine za društvo neprikosnovenjena je, iako povijest donosi mnoge primjere oštećenja i uništavanja određenih kulturnih dobara. Stoga je za dobro upravljanje kulturnom baštinom neophodno neprestano podizati svijest i educirati stanovništvo o potrebi očuvanja i zaštite radi prenošenja baštine na sljedeću generaciju. Prenosjenje legendi i predaja postiže se primjerenom valorizacijom, tako da se one interpretiraju i približe ljudima.

4.1. Potreba očuvanja i zaštite legendi i predaja

Kulturno nasljeđe može postati generator razvoja lokalnog stanovništva ako mu se omogući valorizacija. Obilježje je suvremenog društva uključivanje kulturne baštine u turističku industriju i mnogo je primjera koji dokazuju ispravnost takvih odluka. Time se kulturno dobro iz statične povijesti pretvara u motor dinamičnog razvoja. Takvi su potezi korisni i za samo kulturno dobro i za lokalnu zajednicu (Jelinčić, 2010.: 14.).

Bez kvalitetnog upravljanja nematerijalnim kulturnim dobrima, ona su podložna zaboravu i propadanju. Upravljanje nematerijalnom kulturnom baštinom iznimno je zahtjevno jer se ona u velikoj mjeri ne može izložiti u muzeju, s obzirom na to se radi o živoj tradiciji koju zajednice stalno reinterpreteraju. Ne postoji univerzalni model koji bi se mogao upotrijebiti u svakom pojedinom slučaju zato što su kulture različite.

Nematerijalna se kulturna baština često upotrebljava kao nadogradnja valorizacije materijalne baštine. Ona „priča priču” o materijalnim ostacima kulture i zajedno s njom čini kulturno-turistički proizvod koji se prezentira na tržištu. Ponekad se nematerijalna kulturna baština predstavlja i kao samostalno kulturno dobro.

Nadalje, interpretacijom se nematerijalna kulturna baština pomaže približiti tržištu. Interpretacija ima zabavnu i edukativnu ulogu te služi za podizanje svijesti o potrebi očuvanja kulturne baštine, a posebice legendi i predaja koje su lako podložne zaboravu i o kojima se danas ne govori mnogo. Obrazovanje o kulturnom nasljeđu može se provoditi formalnim i neformalnim putem. Formalnim se provodi u sklopu školskog, odnosno sveučilišnog programa, a neformalni uključuje turizam i turiste, odnosno posjetitelje lokaliteta kulturnih

dobara. Također, potrebno je i obrazovati lokalno stanovništvo o vlastitoj baštini i kulturi, koja je originalna i autentična. Posjeti lokalitetima i manifestacijama koje se tiču legendi i predaja uključuju užitek i zabavu, obrazovanje o vlastitoj baštini i podizanje svijesti o njihovu očuvanju i zaštiti.

Interpretacijom se također žele izazvati osjećaji odgovornosti i poštovanja prema kulturnoj baštini. U očima posjetitelja vrijednost kulturne baštine povećava upravo kvalitetna interpretacija, što podiže njihovu svijest o očuvanju dobara.

Najbolji je način interpretacije onaj koji posjetiteljima omogućuje izravno sudjelovanje u jednostavnim vještinama i aktivnostima. To im omogućava izravno iskustvo koje ostavlja najdublji trag u pamćenju (Jelinčić, 2010.: 90.).

„Najjednostavnija podjela medija interpretacije jest podjela na osobne i neosobne medije, pri čemu osobni mediji uključuju živu osobu kao aktualni medij prezentacije, a neosobni mehanizme i opremu koji ne zahtijevaju intervenciju osoblja, osobito posjetitelja“. (Jelinčić, 2010.: 93.).

4.2. Primjeri valorizacije legendi i predaja

Na našim područjima postoje kreativni primjeri valorizacije legendi i predaja: interpretacijom putem raznih manifestacija, festivala i ceremonija, tu su i hodočašća, radionice, uprizorenje u kazališnim predstavama, preko edukativnih sadržaja u raznim brošurama ili knjigama, izgrađeni spomenici, *storytelling* tj. *pričanje priča*, putem glazbe i drugih medija itd. Međutim, ima mnogo prostora za razvoj novih ideja interpretacije, što je i potrebno s obzirom na to da se na to često pogrešno gleda samo kao na zadaću baka i djedova koji prenose priče na mlađu generaciju.

Storytelling doslovno znači pisanje ili pričanje priča. Ta se tehnika primjenjuje još od prapovijesti kada smo u špiljama ostavljali tragove jedni drugima. Do danas smo *storytelling* poboljšali usmenim i pisanim zapisima, koji su s vremenom zaživjeli u zvučnom i digitalnom obliku. Najjednostavniji način valorizacije legendi i predaja, da bi ih se sačuvalo od zaborava i propadanja te ih se prenijelo na iduće generacije, jest upravo *storytelling*. Kako bi se lokalno stanovništvo, ali i šira javnost, bolje upoznao s legendama i predajama kao kulturnim bogatstvom, sve je više primjera takvih pričanja priča radi edukacije i zabave. Jelena Hrvoj jedna je od njih, a na svojem Youtube kanalu progovara o hrvatskim legendama i mitovima. Priče su na engleskom jeziku jer se time naše kulturno nasljeđe približava i ljudima izvan Hrvatske (<https://artofstorytelling.kreativnistudio-logos.hr/2022/05/18/mitovi-i-legende-zvijezdeyoutube-a/>, pristupljeno 26. kolovoza 2023.).

Pozornost legendama i predajama može se posvetiti i u sklopu manifestacije Noć knjige. Tako se u sklopu tog programa 2019. u knjižnici u Novom Marofu organiziralo pripovijedanje narodnih legendi i mitova. Sudjelovalo je troje pripovjedača koji su iznijeli narodne legende i mitove (https://nocknjige.hr/program.php?program_id=4485, pristup 28. kolovoza 2023.).

U mnogobrojne zavjetne kapele i crkve već stoljećima jedanput na godinu hodočasti velik broj vjernika u znak zahvale Bogu na ispunjenom zavjetu, čudu koje je učinio kad je većinom preko svojih svetaca očuvao mjesta i gradove od kuge, rata i sličnih nevolja. Zahvaljujući tim dugotrajnim običajima, legende se prenose na mnoge naraštaje i čuvaju od zaborava. U kapelici sv. Roka u Varaždinu svake se godine svečano slavi i održava bogoslužje na spomendan Sv. Roka, zaštitnika od kuge koji je prema prije spomenutoj legendi spasio Varaždin od kuge. Te se legende toga dana mnogi prisjećaju

(<https://www.biskupijavarazdinska.hr/vijesti/u-varazdinu-spomenuta-300-obljetnica-izgradnje-zavjetne-kapele-svroka/9628>, pristupljeno 27. kolovoza 2023.).

Također, u svetištu Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu svake se prve nedjelje u rujnu svečano obilježava Sveta Nedjelja, nedjelja Predragocjene Krvi Kristove. Tada hodočasnici iz cijele Hrvatske i drugih zemalja dolaze u Ludbreg, prisjećajući se legende kad se vino u kaležu pretvorilo u pravu Kristovu krv, klanjaju se sačuvanoj relikviji. Tradicija hodočašćenja u svetište potječe još iz 16. stoljeća. Ne samo tog dana, nego i cijelog tjedna prije Svete Nedjelje, u Ludbregu je organiziran bogat program: hodočašća vjernika iz susjednih župa, hodočašća vatrogasaca, vojske i policije, svečana bogoslužja koja predvode hrvatski biskupi, razni festivali, sajmovi, koncerti, radionice, izložbe, sportska natjecanja itd. Ludbreška je Sveta Nedjelja jedno od najvećih i najveselijih proštenja u Hrvatskoj. To omogućuje da poznata legenda i danas živi i širi se (<https://www.sjeverni.info/od-25-kolovoza-do-3-rujna-najvece-i-najveselije-prostenjedani-ludbreske-svete-nedjelje>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.).

Slika 11: Hodočasnici u ludbreškom svetištu na svetoj misi

Izvor: <https://www.maxportal.hr/premium-sadrzaj/znacaj-cuda-u-dvorcu-batthyany-kraj-ludbrega-za-povijest-katolicke-crkve/>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

Kao nadogradnja valorizacije legendi i predaja može se upotrijebiti i materijalna baština. Legende uz materijalne ostatke kulture „pričaju priču” i tako se na vizualan način

primjerenije približavaju posjetiteljima i urezuju se dublje u njihovo sjećanje. Kamena medvjedica ugrađena u varaždinsku crkvu sv. Nikole, prema legendi, skamenila se od tuge kad je izgubila svoje medvjediće. „Graditelji su se sažalili i u spomen na njezinu vječnu tugu okamenjenu medvjedicu uzidali su u crkveni zid. Iako se činilo kako je ovo tek još jedna nizu starih legendi iz vremena nastanka grada, nedavni nalazi konzervatora pokazuju kako je skulptura medvjedice, izgrađena od sivog pješčenjaka, stvarno nastala krajem 12. ili početkom 13. stoljeća, dakle u vrijeme gradnje prve romaničke crkve na južnom ulazu u grad“. (<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/87-medvjedi-brlog-u-zupnoj-crkvi-svetog-nikole>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.).

Isto tako, do danas je očuvana Andrijina kula u kojoj je, prema legendi, kralj Emerik dao utamničiti svojega brata Andriju na četiri godine. Nalazi se u Knegincu i ima svojstvo kulturnog dobra.

Također, uz tradicijska proštenja i hodočašća, o legendama svjedoče zavjetne kapele, kao što je kapela Predragocjene Krvi Kristove, kapelica sv. Roka u Varaždinu ili kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Oštricama.

Legende se mogu iščitati i iz materijalnoga kulturnog dobra kapelice sv. Barbare na pustoj Beli, koji se povezuje s Crnom Kraljicom Barbarom Celjskom, ili iz spomenika Vatroslavu Jagiću u istoimenom varaždinskom parku, na kojemu su vidljivi tragovi nevolja pri izradi.

Nadalje, legenda o potkovi valorizirana je tako da se u mjestu Potkovi svake nedjelje nakon Velike Gospe organizira druženje i misno slavlje za hodočasnike. Na tom je mjestu pokojni velečasni Marko Šmuc, potaknut legendom o potkovi, inicirao postavljanje raspela i služenje svetih misa svake godine. „Taj se običaj održao do danas, a njemu velik doprinos daju i mještani koji su na tom lokalitetu postavili i tradicijsku kućicu te je opremili skupljenim etnološkim blagom svoga kraja, sa željom da Potkovu pretvore i u turistički medaljon svoga kraja te nesvakidašnju destinaciju koja će privući izletnike u potrazi za autentičnim doživljajem Zagorja“. (<https://www.bednja.hr/clanak/na-misnom-slavlju-na-potkovi-okupio-se-velik-brojhodocasnika-692>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.). Legenda je opisana i uokvirena postavljena na kamenu stijenu.

Slika 12: Legenda o potkovi

Izvor: <https://varazdinski.net.hr/vijesti/drustvo/4379601/na-22-potkovi-svoju-posljednju-misu-kaoupravitelj-bednjanske-zupe-sluzio-je-prec-danijel-herceg/>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

5. Zaključak

Kulturna baština važan je pojam društvenih skupina i zajednica jer označava kulturna dobra naslijeđena od predaka koja te zajednice prepoznaju kao dio svoje kulture i identiteta.

Legende i predaje ubrajaju se u nematerijalnu kulturnu baštinu. To su priče prenošene s koljena na koljeno koje oživljavaju prošlost, tj. neke specifične zgode. Iz njih se sa sigurnošću ne može iščitavati povijest, no one često pokazuju stvarni život vremena u kojem su nastale, osobito običaje i vjerovanja.

Legende i predaje tematski su vrlo bliske i ponekad vrlo teško odvojive. Zajedničko im je to što imaju uporište u stvarnom povijesnom događaju, osobi, mjestu ili građevini. Mogu im se dodavati događaji koji se ne mogu provjeriti iz drevne povijesti nekog mjesta, dakle, mogu biti istinite, djelomično istinite ili pak izmišljene. Kompozicijski i stilski su jednostavne, jednoznačne i jednoepizodne. Predaje i legende nastaju kao posljedica čovjekova doživljaja u kojem se susreće s nečim neobičnim i izvanrednim, zato govore o nadnaravnom događaju i imaju elemente neobičnog, tj. fantastičnog, u događajima i likovima.

Legende i predaje razlikuju se u tome što se u čuda u legendama vjeruje, za razliku od predaja, u kojima je to rjeđe i koje pretendiraju na istinu. Legende ne unose strah i nesklad, nego nastoje uspostaviti harmoniju i red u životima. Legende su vjerskog karaktera i glavni su akteri najčešće sveci ili narodni junaci. Element čuda je ono najrelevantnije po čemu se legende i predaje razlikuju. U legendama čuda Boga i svetaca ispravljaju nepravde te kažnjavaju zlo, a nagrađuju dobro. Predaje su često bile zabavljačkog karaktera, dok su legende više edukativnog.

U vihoru moderne kulture postoji opasnost od propadanja nematerijalnog blaga jer se narodna tradicija sve lakše zanemaruje. Legende i predaje lako su podložne zaboravu. Zbog toga je potrebno osvijestiti njihovo očuvanje i zaštititi ih radi daljnjeg prenošenja na buduće generacije. Važno je istaknuti da su pravilno upravljanje nematerijalnim dobrima i odgovarajuća valorizacija ključni. Interpretacija je dobar način valorizacije legendi i predaja. Najbolji način interpretacije je da se posjetiteljima omogući izravna participacija u jednostavnim vještinama i aktivnostima jer takav način omogućava izravno iskustvo koje ostavlja najdublji trag u pamćenju posjetitelja. Iskustvo posjetitelja može obogatiti zabavno-edukativni program.

Popis literature

Knjige:

Bošković-Stulli, Maja, *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb 1975.

Bošković-Stulli, Maja, *Usmene pripovijetke i predaje*, Zagreb 1997.

Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Zagreb 2013.

Brezinščak Bagola, Božidar i dr., *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2017.

Cavendish, Richard, *Legende sveta*. Beograd 1984.

Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (fakultetski udžbenik)*, Split 2008.

Đurić, Tomislav, *Legende puka hrvatskoga: sto najljepših legendi i povijesnih priča iz hrvatske prošlosti* Samobor 2005.

Đurić, Tomislav, *Legende puka hrvatskoga*. Samobor 2007.

Hameršak, Marijana i dr., *Proizvodnja baštine: kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*, Zagreb 2013.

Hitrec, Hrvoje, *Hrvatske legende*, Zagreb 2007.

Jelinčić, Daniela Angelina, *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*, Zagreb 2010.

Kovačević, Dražen, *Legende i predaje Hrvata*, Zagreb 1993.

Marks, Ljiljana, *Hrvatske narodne pripovijetke*, Vinkovci 1998.

Internetski izvori:

<https://artofstorytelling.kreativnistudio-logos.hr/2022/05/18/mitovi-i-legende-zvijezde-youtube-a/> pristupljeno 26. kolovoza 2023.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spomenik_Vatroslav_Jagi%C4%87_Vara%C5%BE din.jpg, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

<https://hikingarch.it/andrijina-kula-8104655276855284549>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

<https://hkm.hr/vijesti/domovina/doznajte-zasto-slavimo-predragocjenu-krv-kristovu-u-ludbregu/>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

<https://minkulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-kulturnabastina/nematerijalna-kulturna-bastina-upisana-u-registar-kulturnih-dobara-republikehrvatske/16445>, pristupljeno 8. srpnja 2023.

<https://muralist.hr/zivot/medimurske-coprnice/>, pristupljeno 6. travnja 2023.

<https://narod.hr/hrvatska/foto-upoznajmo-hrvatske-katedrale-6-znate-li-da-je-varazdinska-katedrala-gradena-kao-isusovacka-crkva>, pristupljeno 8. kolovoza 2023.

https://nocknjige.hr/program.php?program_id=4485, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

<https://povcast.ffzg.unizg.hr/varazdin-rekorder-u-izgradnji-protukuznih-i-protupozarnih-zavjetnih-crkava/>, pristupljeno 11. kolovoza 2023.

<https://varazdinski.net.hr/vijesti/drustvo/4379601/na-22-potkovi-svoju-posljednju-misu-kao-upravitelj-bednjanske-zupe-sluzio-je-prec-danijel-herceg/>, pristupljeno 21. kolovoza 2023.

<https://visitvarazdin.hr/sto-vidjeti/varazdinske-legende/>, pristupljeno 10. kolovoza 2023.

<https://www.bednja.hr/clanak/na-misnom-slavlju-na-potkovi-okupio-se-velik-broj-hodocasnika-692>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

<https://www.bednja.hr/legende-i-price>, pristupljeno 22. kolovoza 2023.

<https://www.biskupija-varazdinska.hr/vijesti/u-varazdinu-spomenuta-300-obljetnica-izgradnje-zavjetne-kapele-sv-roka/9628>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=35853>, pristupljeno 13. kolovoza 2023.

<https://www.maxportal.hr/premium-sadrzaj/znacaj-cuda-u-dvorcu-batthyany-kraj-ludbrega-zapovijest-katolicke-crkve>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

<https://www.sjevni.info/od-25-kolovoza-do-3-rujna-najvece-i-najveselije-prostenje-dani-ludbreske-svete-nedjelje/> pristupljeno 23. kolovoza 2023.

<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende>, pristupljeno 10. kolovoza 2023.

<https://www.tz-novi-marof.hr/index.php?content=Legende>, pristupljeno 22. kolovoza 2023.

<https://www.varazdinska-zupanija.hr/o-nama/znamenitosti.html>, pristupljeno 21. kolovoza 2023.

<https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2207>, pristupljeno 20. srpnja 2023.

<https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/87-medvjedi-brlog-u-zupnoj-crkvi-svetog-nikole>, pristupljeno 28. kolovoza 2023.

<https://tourist.hr/place/the-old-town-of-veliki-kalnik>, pristupljeno 12. kolovoza 2023.

Sažetak

Kulturna dobra naslijeđena od predaka nazivaju se kulturnom baštinom. Ona su blago čovječanstva u svojoj jedinstvenosti i raznolikosti. Kulturna baština može biti materijalna i nematerijalna. Legende i predaje spadaju u nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se odnosi na prakse, predodžbe, izričaje, vještine, znanja i druge aspekte ljudskog djelovanja. Legende i predaje mogu proizlaziti iz usmene i pisane tradicije. Legende su književna vrsta u kojoj se tematizira i oživljava isječak drevnih i manje poznatih zgoda iz prošlosti, velikim dijelom vjerskog sadržaja. Legende karakterizira element fantastičnosti, a glavni su akteri sveci ili povijesni junaci čija se svetost ili junaštvo ističu fantastičnim i nadrealnim sadržajem. Predaje su tematski vrlo bliske legendama, no ne moraju biti vjerskog karaktera i imati element čuda. Dije se na povijesne, etiološke i mitske ili demonološke. Legende i predaje lako su podložne zaboravu. Zbog toga ih je važno očuvati i zaštititi kako bi se prenijele na iduće generacije, što se može postići primjerenom valorizacijom. Valorizacija putem interpretacije, koja ima zabavnu i edukativnu ulogu, dobar je način da se legende i predaje približe lokalnom stanovništvu, ali i cjelokupnom društvu.

Ključne riječi: kulturna baština, nematerijalna kulturna baština, legende, predaje, Varaždinska županija, očuvanje, zaštita, valorizacija, interpretacija

Summary

Cultural goods inherited from ancestors are called cultural heritage. They are the treasures of humanity in their uniqueness and diversity. Cultural heritage can be tangible and intangible. Legends and traditions belong to intangible cultural heritage, which involves practices, ideas, sayings, skills, knowledge and other aspects of human activity. Legends and lore can come from oral and written traditions. Legends are a literary genre in which snippets of ancient and lesser-known events from the past are thematized and brought to life, with a large part of religious content. Legends are characterized by an element of the fantastic, and the main actors of the legend are saints or historical heroes whose sanctity or heroism is highlighted by fantastic and surreal content. Traditions are thematically very close to legends, but they do not have to be of a religious character and have an element of miracles. They are divided into historical, etiological and mythical or demonological. Legends and traditions are easily forgotten, therefore their preservation and protection is necessary in order to pass them on to future generations, which can be achieved by an adequate valorization. Valorization through interpretation, which has an entertaining and educational role, is a good way to bring legends and traditions closer not only to the local population, but also to wider audience.

Keywords: cultural heritage, intangible cultural heritage, legends, traditions, Varaždin County, preservation, protection, valorization, interpretation

Sažetak pregledala: Sofija Žagar, univ. bacc. philol. ang. et hist. art.